

مبانی رده‌شناسی زبان

دکتر والی رضایی

دانشیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه اصفهان

دکتر فاطمه بهرامی

استادیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

۵۹۴

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

مبانی رده‌شناسی زبان
دکتر والی رضایی، دکتر فاطمه بهرامی

ویراستار: فروغ کاظمی
حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سمیرا دهقان
طراح جلد: آرمان خرمک
ناظر چاپ: صفر ممیزاد
چاپ اول: ۱۳۹۴
سمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

شماره کنگره: ۱۳۹۴ م ۲۶۲ P۱۲۱
شماره دیوبی: ۱۳۹۴ م ۵۷۴ ر ۴۱۰
پدیدآور(ان): رضایی، والی
بهرامی، فاطمه
تنالگان: ۱. دانشگاه شهید بهشتی. مرکز چاپ و انتشارات
عنوان: مبانی رده‌شناسی زبان
فروست: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی؛ ۵۹۴
موضوع: ۱. رده‌شناسی زبان (زبان‌شناسی). ۲. زبان.
محل نشر: تهران
ناشر: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
سال نشر: ۱۳۹۴
شابک مجموعه: ۹۷۸ ۹۶۴ ۴۵۷ ۳۳۱۶
مشخصات ظاهری: شانزده، ۱۲ص: مصور، جدول

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

www.pub.sbu.ac.ir
unipress@mail.sbu.ac.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	سیزده
علم اختصاری	پانزده
۱. رده‌شناسی زبان و پیشینه آن	۱
۱.۱. مقدمه	۱
۲.۱. رده‌شناسی قرن نوزدهم	۱
۱.۲.۱. برادران شال	۳
۲.۲.۱. هومبولت	۴
۳.۲.۱. شلايخر	۵
۳.۱. نیمه نخست قرن بیستم	۵
۴.۱. رده‌شناسی نوین	۱۳
۵.۱. ساختار کتاب	۲۰
۶.۱. خلاصه	۲۱
منابعی برای مطالعه بیشتر	۲۲
۲. روش‌شناسی در رده‌شناسی زبان	۲۳
۱.۲. مقدمه	۲۳
۲.۲. فرض‌های اساسی در رده‌شناسی زبان	۲۴
۱.۲.۲. مقایسه‌پذیری بین زبانی	۲۴
۲.۲.۲. اصل یکسان‌گرایی	۲۶
۳.۲. نمونه‌برداری	۲۷
۱.۳.۲. نمونه فراگیر	۲۸
۲.۳.۲. نمونه احتمالی	۲۹
۳.۳.۲. نمونه مناسب	۳۰
۴.۲. سوگیری	۳۰

۳۰	۱.۴.۲. سوگیری وراثتی
۳۱	۲.۴.۲. سوگیری منطقه‌ای
۳۲	۳.۴.۲. سوگیری رده‌شناختی
۳۲	۴.۴.۲. سوگیری کتابخانه‌ای
۳۳	۵.۴.۲. سوگیری فرهنگی
۳۴	۵.۲. استقلال مورد و رویکردهای مربوط به آن
۳۸	۶.۲. منابع داده‌ها
۳۸	۱.۲.۶. مصاحبه با گویشور
۳۹	۲.۶.۱. متون
۳۹	۳.۶.۱. دستورهای توصیفی
۴۰	۴.۶.۲. به سامه
۴۱	۷.۲. خلاصه
۴۱	منابعی برای مطالعه بیشتر
۴۳	۳. جهانی‌های زبان
۴۳	۱.۳. مقدمه
۴۳	۲.۳. رده‌های ممکن و ناممکن
۴۶	۳.۳. انواع جهانی‌ها
۴۷	۱.۳.۳. جهانی‌های مطلق و جهانی‌های غیرمطلق
۴۸	۲.۳.۳. جهانی‌های تلویحی و جهانی‌های غیرتاریخی
۵۱	۳.۳.۳. جهانی‌های دوشروطی
۵۲	۴.۳. انواع جهانی‌ها از نظر موضوعی
۵۳	۱.۴.۳. جهانی‌های نحوی
۵۳	۲.۴.۳. جهانی‌های صرفی
۵۴	۳.۴.۳. جهانی‌های واج‌شناختی و عروضی
۵۵	۴.۴.۳. جهانی‌های معنایی
۵۶	۵.۴.۳. جهانی‌های جغرافیایی
۵۷	۶.۴.۳. جهانی‌های تاریخی
۵۷	۵.۳. تبیین در رده‌شناسی
۵۹	۱.۵.۳. تبیین رده‌شناختی در جهانی‌های تلویحی
۶۲	۶.۳. خلاصه

منابعی برای مطالعه بیشتر ۶۳.

۴. رده‌شناسی ترتیب سازه‌ها ۶۵.

۱.۴. مقدمه ۶۵.

۲.۴. ترتیب اصلی سازه ۶۶.

۳.۴. توزیع ترتیب سازه‌ها در جهانی‌های گرین‌برگ ۷۰.

۴.۴. نظریهٔ لمان ۷۳.

۵. نظریهٔ عملگر-عمل‌پذیر و نمان ۷۵.

۶.۴. انگیزه‌های رقیب در رده‌شناسی ۷۸.

۷.۴. نظریه‌های پردازشی در تبیین ترتیب سازه‌ها ۸۰.

۷.۴.۱. آمارهای آماری ۸۰.

۲.۷.۴. درایر و نمودارهای انشعاب ۸۳.

۳.۷.۴. نظریهٔ سازه‌های بلافاصله فوری ۸۹.

۸.۴. ترتیبوندها ۹۲.

۹.۴. خلاصه ۹۵.

منابعی برای مطالعه بیشتر ۹۶.

۵. رده‌شناسی نظام‌های حالت و مطابقت ۹۷.

۱.۵. مقدمه ۹۷.

۲.۵. نشانه‌گذاری روابط دستوری در بند ۹۷.

۳.۵. نظام‌های پنج‌گانه ۱۰۳.

۱.۳.۵. نظام خنثی ۱۰۴.

۲.۳.۵. نظام فاعلی-مفعولی ۱۰۵.

۳.۳.۵. نظام کنایی-مطلق ۱۰۷.

۴.۳.۵. نظام سه‌بخشی ۱۱۱.

۵.۳.۵. نظام دوبخشی ۱۱۲.

۴.۵. عملکرد دو نظام فاعلی-مفعولی و کنایی-مطلق ۱۱۵.

۵.۵. تبیین فراوانی غیریکسان نظام‌های پنج‌گانه ۱۱۹.

۶.۵. خلاصه ۱۲۱.

منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۲۲.

۱۲۳.....	۶. نشان‌داری رده‌شناختی (اقتصاد، تصویر‌گونگی، بسامد)
۱۲۳.....	۱.۶. مقدمه
۱۲۴.....	۲.۶. نشان‌داری
۱۲۵.....	۳.۶. نشان‌داری رده‌شناختی
۱۲۹.....	۴.۶. معیارهای نشان‌داری
۱۲۹.....	۱.۴.۶. معیار ساختاری
۱۳۰.....	۲.۴.۶. معیار رفتاری
۱۳۴.....	۵.۶. اقتصاد و تصویر‌گونگی
۱۳۶.....	۱.۵. اقتصاد و تناظر هم‌نشینی
۱۳۸.....	۲.۵. اقتصاد و تناظر جانشینی
۱۳۹.....	۶.۶. بسامد
۱۴۲.....	۷.۶. اثر رده‌شناختی بایی
۱۴۵.....	۸.۶. برداشت زیاده‌ای اقتصاد و تصویر‌گونگی
۱۴۶.....	۹.۶. تصویر‌گویی نم‌داری
۱۴۷.....	۱.۹.۶. استقلال زبانی
۱۴۷.....	۲.۹.۶. ترتیب
۱۴۸.....	۳.۹.۶. پیچیدگی
۱۴۸.....	۴.۹.۶. مقوله‌بندی
۱۴۸.....	۵.۹.۶. فاصله زبانی
۱۵۱.....	۱۰.۶. خلاصه
۱۵۲.....	منابعی برای مطالعه بیشتر
۱۵۳.....	۷. سلسله‌مراتب رده‌شناختی
۱۵۳.....	۱.۷. مقدمه
۱۵۴.....	۲.۷. سلسله‌مراتب دستوری
۱۵۶.....	۱.۲.۷. سلسله‌مراتب جان‌داری
۱۶۱.....	۲.۲.۷. سلسله‌مراتب شخص
۱۶۳.....	۳.۲.۷. سلسله‌مراتب معرفگی
۱۶۸.....	۴.۲.۷. سلسله‌مراتب جان‌داری گسترده
۱۷۲.....	۳.۷. تبیین سلسله‌مراتب جان‌داری گسترده
۱۷۴.....	۴.۷. الگوی نقشه‌معنایی

۱۷۸.....	۵.۷. خلاصه
۱۷۹.....	منابعی برای مطالعه بیشتر
۱۸۱.....	۸. سرنمون‌ها و تعامل الگوهای رده‌شناختی
۱۸۱.....	۱.۸. مقدمه
۱۸۲.....	۲.۸. تعامل ارزش‌ها
۱۸۴.....	۳.۸. نظریه سرنمون
۱۸۷.....	۴. سرنمون رده‌شناختی
۱۸۹.....	۵.۸. سرنمون مکمل
۱۸۹.....	۶.۸. حالت‌نشانی مفعول
۱۹۱.....	۷.۸. سازگاری
۱۹۳.....	۸.۸. گذرایی
۱۹۴.....	۱.۸.۸. مشارک
۱۹۵.....	۲.۸.۸. کنش
۱۹۶.....	۳.۸.۸. نمود
۱۹۷.....	۴.۸.۸. لحظه‌ای بودن
۱۹۷.....	۵.۸.۸. ارادی بودن
۱۹۷.....	۶.۸.۸. تصریح
۱۹۸.....	۷.۸.۸. وجه
۱۹۹.....	۸.۸.۸. کنشگری
۱۹۹.....	۹.۸.۸. تأثیرپذیری مفعول
۱۹۹.....	۱۰.۸.۸. فردیت مفعول
۲۰۳.....	۹.۸. خلاصه
۲۰۴.....	منابعی برای مطالعه بیشتر
۲۰۷.....	۹. مقولات دستوری زمان، نمود و وجه
۲۰۷.....	۱.۹. مقدمه
۲۰۸.....	۲.۹. زمان دستوری
۲۰۹.....	۱.۲.۹. زمان دستوری مطلق
۲۱۴.....	۲.۲.۹. زمان دستوری نسبی
۲۱۸.....	۳.۲.۹. راهکارهای بیان زمان دستوری

۲۲۲.....	۳.۹. نمود.....
۲۲۳.....	۱.۳.۹. نمود دستوری.....
۲۳۰.....	۲.۳.۹. نمود واژگانی.....
۲۳۷.....	۴.۹. وجه و وجهیت.....
۲۳۹.....	۱.۴.۹. انواع وجه.....
۲۴۳.....	۲.۴.۹. انواع وجهیت.....
۲۴۵.....	۵.۹. تعامل زمان دستوری، نمود و وجه.....
۲۴۸.....	۶.۹. خلاصه.....
۲۴۹.....	منابع برای مطالعه بیشتر.....
۲۵۱.....	۱۰. کاربردهای روش‌شناسی.....
۲۵۱.....	۱.۱۰. مقدمه.....
۲۵۱.....	۲.۱۰. کاربردهای روش‌شناسی در علم زبان‌شناسی و حوزه‌های مرتبط.....
۲۵۱.....	۱.۲.۱۰. رده‌شناسی مطالعات تاریخی-تطبیقی.....
۲۵۳.....	۲.۲.۱۰. رده‌شناسی و تمایز زبانی.....
۲۵۶.....	۳.۲.۱۰. رده‌شناسی و فراگیری: بار اول.....
۲۵۹.....	۴.۲.۱۰. رده‌شناسی و یادگیری: بار دوم.....
۲۶۰.....	۳.۱۰. خلاصه.....
۲۶۱.....	منابعی برای مطالعه بیشتر.....
۲۶۳.....	کتابنامه.....
۲۷۹.....	واژه‌نامه انگلیسی-فارسی.....
۲۸۹.....	واژه‌نامه فارسی-انگلیسی.....
۲۹۹.....	نمایه موضوعی.....
۳۰۵.....	نمایه نویسندگان.....
۳۰۹.....	نمایه زبان‌ها و شاخه‌های زبانی.....

پیشگفتار

حدود شش دهه از انتشار آثار گرین برگ و پیدایش رده‌شناسی نوین می‌گذرد و در این دهه زمانی مطالعات گسترده‌ای در این رشته صورت پذیرفته است. رده‌شناسی زبان به عنوان زیرشاخه‌ای از زبان‌شناسی به حوزه‌ای بالنده تبدیل شده و در اغلب دانشگاه‌های جهان تدریس می‌شود. یافته‌های رده‌شناسی امروز در بسیاری از حوزه‌های دیگر مانند آموزش زبان و زبان‌های تاریخی و علوم شناختی کاربرد دارد؛ همچنین رده‌شناسی نقشگرا یا گرین‌برگی یک رویکرد در مطالعات زبانی تبدیل شده است. با وجود گذشت بیش از چهار دهه از تدریس رده‌شناسی نوین در گروه‌های زبان‌شناسی دانشگاه‌های کشورمان، تاکنون کتابی که در بارنده مفاهیم بنیادین این حوزه به زبان فارسی باشد، تدوین نشده است. هدف از نگارش *مبانی رده‌شناسی زبان* ارائه مفاهیم اساسی این حوزه به دانشجویان و علاقه‌مندان است. کتاب بر اساس سرفصل درس رده‌شناسی زبان در دوره کارشناسی ارشد زبان‌شناسی تدوین شده است؛ با این حال در هر فصل مطالبی بیان شده است که می‌تواند به عنوان منبعی برای در دوره دکتری نیز استفاده شود.

نویسندگان تلاش کرده‌اند در کنار معرفی مبانی رده‌شناسی زبان، به این مسائل مطرح در نیم قرن اخیر مانند ترتیب سازه‌ها، نظریه‌های پردازشی در تبیین ساخت زبان، نشان‌داری، اقتصاد و تصویرگونگی، مباحث شناختی مرتبط با رده‌شناسی همچون سرمون، نقشه معنایی و فضای مفهومی را بررسی کنند. بدین ترتیب کتاب حاضر افزون بر آشنا ساختن مخاطبان با مبانی و مفاهیم رده‌شناسی مهم‌ترین حوزه‌های پژوهشی را نیز معرفی می‌کند. کوشش شده است که در هر فصل پس از ارائه مفاهیم مختلف تا

حد امکان به ویژگی‌های زبان فارسی نیز اشاره‌ای بشود. طبیعی است که در چنین کتابی داده‌های بسیاری از زبان‌های مختلف جهان ارائه شود. نمونه‌های زبانی بر اساس سنت کتاب‌های رده‌شناسی در سه سطر ارائه شده‌اند. در سطر نخست، آوانگاری زبان مورد نظر با استفاده از الفبای آوانگار؛ در سطر دوم، ترجمه دستوری یا لفظ به لفظ و در سطر سوم ترجمه آن ساخت به زبان انگلیسی آورده شده است.

هر چند عنوان این کتاب مبانی رده‌شناسی زبان است، مخاطب آن خواننده ناآشنا با زبان‌شناسی نیست. آشنایی با مبانی زبان‌شناسی و اصول دستور زبان برای درک بهتر مصائب این کتاب لازم است. بنابراین مخاطبان این کتاب خوانندگانی خواهند بود که آشنایی عمومی با زبان‌شناسی دارند. علاوه بر دانشجویان رشته زبان‌شناسی، علاقه‌مندان و دانشجویان رشته‌هایی مانند آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، زبان‌های خارجی، فرهنگ و زبان‌های باستانی و ادبیات فارسی می‌توانند از این کتاب استفاده نمایند. امید است که انتشار این اثر نقش کوچکی در معرفی رده‌شناسی زبان و دستاوردهای بزرگ آن در مطالعه زبان‌شناسی در جامعه علمی کشورمان ایفا کند.

والی رضایی

فاطمه بهرامی

بهمن ۱۳۹۴